

HERALDISK TIDSSKRIFT

1961 • BIND 1 • NR 3 • SIDE 95–104

Borgerlig heraldik i dansk middelalder
Af Ernst Verwohlt

SOCIETAS HERALDICA SCANDINAVICA

Heraldisk Selskab • Heralдинen Seura • Skjaldfræðafélagið

Heraldisk Selskap • Heraldiska Sällskapet

Borgerlig Heraldik i dansk Middelalder

Af Ernst Verwohlt

Tegninger af Aage Wulff

OPRINDELIGT tilkom retten til at »føre skjold og hjelm« alene den, der brugte det som egentligt våben, nemlig krigeren eller ridderen. At brugen af våbenmærker først er opstået hos adelen, hænger således sammen med heraldikens militære oprindelse. Våbenmærkerne var efter indførelsen af den fuldstændig lukkede hjelm og den jærnkledning, som dækkede krigeren fra hoved til fod, militært nødvendige identifikationsmærker for at kende ven fra fjende i kampens hede og tummel.

Heraldiken tjente imidlertid også andre formål end de militære. I en tid, hvor få mennesker havde faste slægtsnavne, og hvor få kunne skrive og læse, spillede våbenmærkernes anvendelse i seglet en afgørende rolle som »underskrift« på dokumenter.

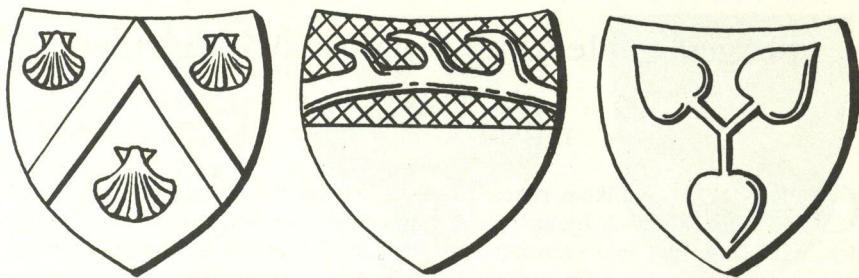
Ernst Verwohlt er født i 1923. Juridisk kandidat 1949. Amtsrådssekretær ved Roskilde Amtsråd. Heraldisk Selskabs formand. Interesserer sig især for middelalderheraldik og er dansk heraldisk medarbejder ved »Kulturhistorisk Leksikon for Nordisk Middelalder«.

Har udover artikler til dette værk bl. a. skrevet »Dansk våbenret« (Personalhistorisk Tidsskrift, 1958). Forbereder for tiden udgivelsen af en bog, »Herolder og Turneringer i Norden«, på grundlag af hidtil ukendt materiale i nordiske og udenlandske arkiver.

Og heri havde også andre end adelen interesse. Medens de ældste adelige våbener daterer sig fra midten af 1100-tallet, begynder enkelte borgere i de store byer allerede ca. 100 år senere at besegle deres dokumenter med egne segl og at føre et våbenbillede i dette. Våbener førtes således tidligt af borgerskabet i de rige tyske handelsbyer og de italienske byrepublikker, af magistratsfamilierne i Marseille og mangfoldige andre franske byer, af patricierfamilierne i Nederlandene og af borgere og jordbesiddere i den sociale ligheds hjemland, Schweiz.

En tilsvarende udvikling har fundet sted i Danmark; ja, de ældste borgerlige danske segl kan endog henregnes blandt Europas ældste. Det ældste kendte tyske borgerlige våben-segl er fra 1275, medens det ældste med sikkerhed datérbare danske borgerlige segl anvendtes 1277 af *Trued Romildsen*, borger i Roskilde, figur 1, se nærmere nedenfor. Det ældste kendte svenske borgerlige segl, fra 1320, tilhører borger i Stockholm *Hinze Sunnudag*: et tværdelt skjold med et hjortevie i øverste felt, figur 2. Han har dog, som navnet kunne tyde på, formentlig tilhørt en indvandret tysk slægt.

Det er stadig i vide kredse den almindelige opfattelse, at medens adelen havde ret til at føre »adeligt« skjold og hjelm, var borgeren henvist til anvendelse af et bomærke eller bogstaver i sit skjold. En sådan sondring lader sig imidlertid ikke gennemføre. Ganske vist er anvendel-

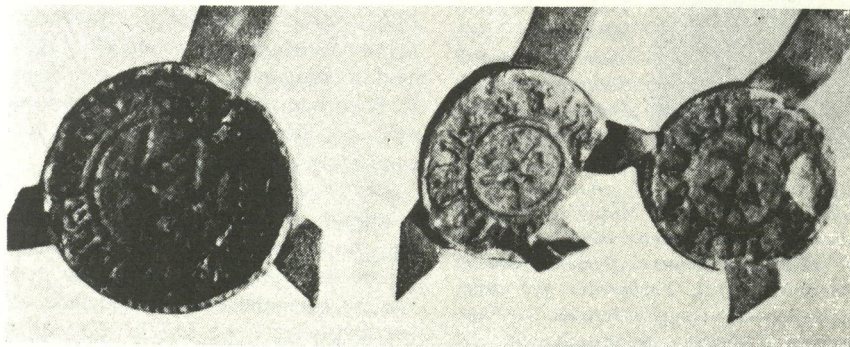

1—2—3. Tre af de ældste kendte borgerlige våbener i Skandinavien. Til venstre: det ældste daterbare danske, fra Trued Romildsens segl 1277. I midten: det ældste daterbare svenske, fra Hinze Sunnudags segl 1320. Til højre: et andet meget tidligt svensk borgerligt våben, fra segl 1322 for Engelbert Hvit, borger i Stockholm.

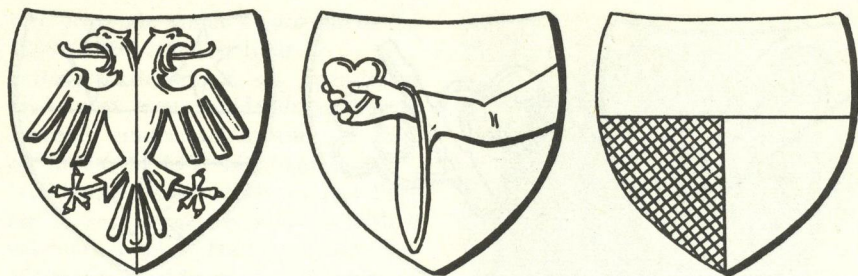
sen af bomærker i våbener langt almindeligere hos borgerstanden end hos adelen, men gennem hele middelalderen anvender herhjemme ufri gejstlige, borgere, ja bønder i stor udstrækning segl med våbenmærker, medens omvendt adelsmænd, der i vedkommende dokumenter udtrykkeligt betegnes som adelige, forsegler med sigiller indeholdende bomærker; se nærmere herom min artikel »Dansk våbenret« i Personalhistorisk Tidsskrift, 13. række, 6. bind, side 1—17, 1958. Grænserne mellem stænderne i middelalderen blev netop kraftigt gennembrudt i spørgsmålet om sigillernes motivgrupper.

Det er sikkert, at borgeren aldrig har ført skjold og hjelm med sit familievåben i kamp. Derfor kom hjelmen aldrig i almindelig brug i borgerlige segl i middelalderen, og de såkaldte »forbud mod borgerlige våbener« fra statsmagtens side, der kendes fra Frankrig, Nederlandene og Sverige i 1600-tallet, er da også alle alene rettede mod borgerskabets anvendelse af åbne »adelige« hjelme og adelige rangkroner i deres våbener, men indeholder intet forbud mod borgernes føring af egentlige heraldiske våbenmærker.

Det er klart, at afgrænsningen mellem de forskellige stænder er meget

4. De tre ældste kendte danske bomærkesigiller. De tilhører tre borgere i Roskilde og hænger under et dokument fra 1314. Fot. Det Arnemagnæanske Institut.

5—6—7. Tre våbener for borgere i Roskilde. Dobbeltørnen til venstre førtes af Tue Arnfastsen 1288. Armen, som holder et hjerte, førtes 1302 og senere af Borger Benedikt. Det af rette linjer delte skjold førtes 1335 af Jakob Gudmundsen.

vanskelig, og aldrig er blevet hævdet så kraftigt herhjemme som i det feudale udland. Blandt de første våbenførende borgere i byerne må der have været adskillige med slægtsskabsforhold til omegnens adel. Om nogen standsforskel mellem den lavere adel og de mægtigere borgere i byen har der ikke været tale; den ville i mange tilfælde endog være faldet ud til borgernes fordel. Der har således formentlig været en overgangstid, hvor man måske ikke kan lægge andet i ordet »borger« end det, at den pågældende er bosat i en by. Men et af en sådan person ført våben må i hvert tilfælde systematisk henregnes til borgerlige våbener, såfremt vedkommende i dokumentet, sigilomskriften eller på anden måde betegner sig som borger (*civis*) og ikke som adelig (*miles* eller *armiger*, på dansk *a vapn*).

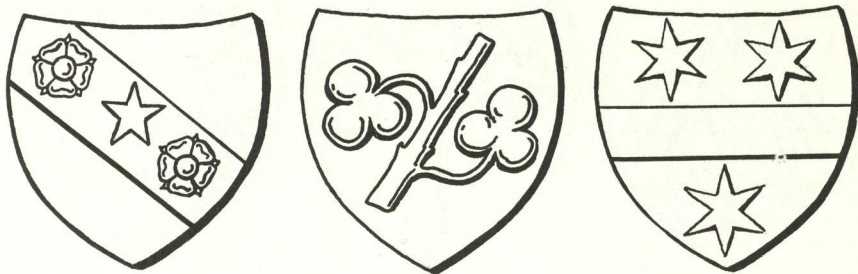
Den systematik, som Henry Petersen og Thiset anvendte i deres store udgaver af danske adelige sigiller, synes i så henseende ikke at være særlig hensigtsmæssig, idet opdelingen mellem adelige og borgerlige sigiller her er sket alene efter sigilbilledets karakter og ikke efter sigilejerens stand. Dels henregnes til adelige sigiller adskillige segl, der anvendtes af borgere, blot skjoldemærket er af heral-

disk karakter, dels udelukkes fra adelige sigiller sådanne, som førtes af adelsmænd, men alene viser bomærker. Opdelingen giver således et falsk billede af sagens rette sammenhæng.

Den ydre afgrænsning mellem bomærker og heraldiske mærker er ikke vanskelig at drage, idet bomærket, hvis oprindelse er ældre end heraldiken, udgøres af enkle, ufarvede *linier* i modsætning til heraldikens farvelagte *flader* og *figurer*.

Med undtagelse af den særegne polske heraldik, der i høj grad bygger på bomærkelignende figurer, har bomærkerne været uden særlig betydning for heraldikens udvikling. I denne sammenhæng kan der endog være grund til at påpege, at medens de ældste danske, svenske og norske bomærkesigiller er fra henholdsvis 1314, 1297 og 1322, kendes der i Danmark flere borgerlige sigiller af ældre dato end disse med egentligt heraldisk figurindhold.

Det ældste kendte danske borgerlige våben førtes som nævnt af Trued Romildsen, der under et skøde af 13. december 1277 (Arnamagnæanske Diplomer LII, 38) har hængt sit segl, figur 1, med det smukke våbenmærke: en sparre, ledsaget af tre ibskaller. Trued Romildsen kalder sig i doku-

8—9—10. Tre andre borgerlige middelaldervåbener fra Roskilde. Skråbjælken med stjerne og roser førtes 1335 og senere af Gynceke Claussen. Grenen med bladene førtes 1346 af Johannes Jonsen. Og bjælken mellem tre stjerner førtes 1365 af Jakob Gudmundsen.

mentet udtrykkeligt »borger i Roskilde«, *civis Roskildensis*.

Det er bemærkelsesværdigt, at næsten alle de ældste bevarede borgerlige sigiller tilhører borgere i Roskilde. Dette kan naturligvis skyldes, at arkivstoffet er bevaret i større udstrækning herfra end andetsteds i landet. Men en anden forklaring synes dog naturligere.

Thiset har i sin skarpsindige artikel »Lidt om gamle danske signeter og signetstikkere« (Tidsskrift for Kunstindustri 1890, side 127—38) påvist, hvorledes adskillige af de signeter, der anvendtes i slutningen af 1300-tallet og begyndelsen af 1400-tallet af midtsjællandske våbenførendeslægter, er stukket af samme øvede og dygtige signetstikker, der sandsynligvis har været bosat i Roskilde. I Roskilde er ved udgravninger fundet en øvelsesplade for en signetstikker fra den ældre middelalder samt et ufuldendt større signet med en siddende biskoppelig figur — efter paliet en ærkebiskop. Disse fund viser, at gravører har været bosat i Roskilde i endnu ældre tid og her har haft arbejde, dels for den umådeligt rige bispestol, dels for det nærved liggende København.

Hvis Roskilde således tidligt har været centrum for gravørkunsten på Sjælland, synes det naturligt, at de gode borgere i denne by også var de første, der har fået blik for den praktiske anvendelighed af signeter, dels våbensigneter, dels bomærkesigneter. Det er således også karakteristisk, at de ældste danske bomærkesigiller, bevaret under et dokument af 4. januar 1314, alle tilhører borgere i Roskilde, figur 4 (AM LV, 4).

Af det bevarede borgerlige sigilmateriale fra Roskilde i denne ældste periode gengives hermed for første gang syv borgerlige våbenmærker, der med deres smukke og rene heraldik på ingen måde står tilbage for samtidens adelige våbener.

Samtlige disse segl og flere andre af de i artiklen nævnte opbevares i den heraldisk interessante *Arnsmagnæanske Diplomsamling* i København (her forkortet AM). Våbentegningerne er ikke naturtro gengivelser af vedkommende sigil, men alene af våbenmærkets heraldiske motiv, ligesom skjoldformen er tegnet ens for samtlige våbener.

De nævnte sigiller tilhører følgende Roskildeborgere:

Tue Arnfastsen: en flakt dobbelt-

ørn. Anvendt under et dokument fra 1288 (AM LIII, 14), figur 5.

Borger Benedikt: en kvindearm med langt ærme holdende et hjerte. Anvendt under dokumenter af 1302 og 1304 (AM LIV, 14), figur 6.

Sådanne ærmer genfindes som figurer i flere *engelske* middelalderlige våbener, f. eks. *Hastings*, *Grey* og *Maunsell*. I sidstnævnte tilfælde er våbenet talende, idet et ærme på normanner-engelsk kaldes *maunch*.

Jakob Gudmundsen: tværdelt (skjoldhoved?) og lodret delt. Anvendt under et dokument af 1335 (AM LVI, 24), figur 7.

Gynceke Claussen: en skråbjælke, belagt med en femtakket stjerne mellem to roser. Anvendt under dokumenter af 1335 og 1337 (AM XXVII, 3, og LVI, 29), figur 8.

Johannes Jonsen: en sinister skråstillet gren med to fravendte, stilkede blade. Anvendt under dokument fra 1346 (AM LVII, 21), figur 9.

Jakob Gudmundsen: en bjælke ledsaget af tre sekstakkede stjerner. Anvendt under et dokument fra 1365 (AM XXVII, 2), figur 10. Hvorvidt denne Jakob Gudmundsen er identisk med den under figur 7 nævnte og om han således har ændret sit vå-

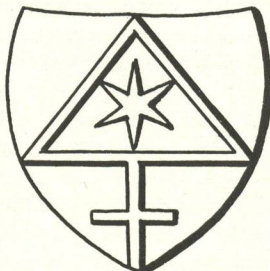
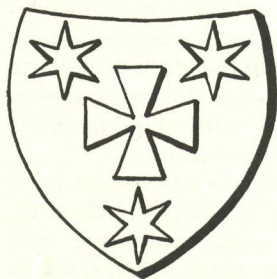

11. Sigil for Jakob Brinikin 1389. Omskriften lyder: »S. Brinikini civis Roskildensis«. Skjoldfiguren kan opfattes som to slanger. Fot. Det Arnamagnæanske Institut.

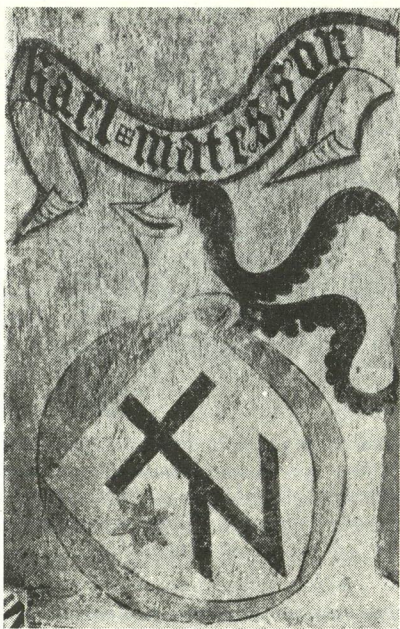
ben, har desværre ikke kunnet påvises.

Jakob Brinikin (eller: *Heinikin*): to sammenslyngede slanger (?). Anvendt under to dokumenter fra 1389 (AM XLII, 3 og 4), figur 11.

Alle syv personer betegner sig udtrykkeligt i vedkommende dokumenter som *civis Roskildensis*, »borger i Roskilde«, ja i Jakob Brinikins tilfælde findes denne betegnelse tillige i omskriften på hans segl.

12–13–14. Middelalderlige borgerlige våbener fra Ribe og København. Korset mellem tre stjerner førtes 1376 af Markvard Conradi i Ribe. Spydblade over regnbuen førtes 1459 af den københavnske rådmand Mogens Jensen. Og stjernen i bomærket 1450 af den københavnske borger Niels Andersen.

15. Et interessant og smukt eksempel på brug af borgerligt bomærke (kombineret med en heraldisk figur) som regelret våben: farvelagt, i skjold, og endda med hjelm! Bomærket er rødt, stjernen gul. Våben for borgeren Karl Matesson fra o. 1400–50 i Sct. Peders Kirke i Næstved. Fot. Nationalmuseet.

Det har desværre ikke været muligt at påvise, om disse våbener er anvendt i næste generation, og om der således har været tale om egentlig arvelige mærker. Men i deres renhed viser seglene, at der har været en interesse i den mere velhavende borgerstand i Roskilde for anvendelse af heraldisk prægnante mærker.

Borgerlige våbenmærker kendes dog også andetsteds end i Roskilde. Her skal som typiske eksempler nævnes *Markvard Conradi*, borger i Ribe, der i sit sigil 1376 fører følgende våben: et kors, ledsaget af tre sekstakkede stjerner (Ribe Rådstuearkiv, V), figur

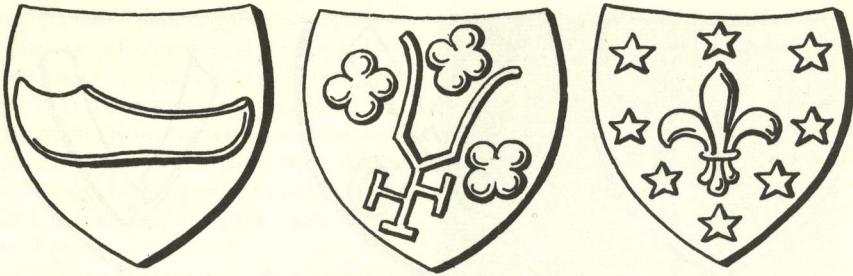
12, og den københavnske rådmand *Mogens Jensen*, der i sit våben 1459 fører tre spydblade over en regnbue (AM XXV, 9), figur 13.

Mange borgere har foretrukket at anvende et bomærke i skjoldet, men kombineret med en heraldisk figur: stjerne, sol, måne, hjul, hjerte, blomst og lignende. Som eksempel herpå vises det af den københavnske borger *Niels Andersen* 1450 anvendte sigil: et bomærke med en seksoddet stjerne, figur 14.

Den smukkeste udførelse af et dansk borgerligt våben med en kombination af bomærke og egentlig heraldik er bevaret i et kalkmaleri fra første halvdel af 1400-tallet i Sct. Peders Kirke i Næstved, figur 15. Det viser borger i Næstved *Karl Matessons* våben: et rødt bomærke, ledsaget af en gul seksoddet stjerne. Over skjoldet er sat en spidshjelm med bagud flagrende hjelmklæde; i stedet for hjelmtegn er anbragt et skriftbånd med *Karl Matessons* navn i minuskler. Denne *Karl Matesson*, søn af rådmand *Mads Karlsøn* i Næstved, solgte 1435 en gård øst for Sct. Peders Kirke til Sorø Kloster (*Scriptores Rerum Danicarum* IV, s. 525).

Også *skjoldholdere* anvendtes i forbindelse med bomærker. *Henrik Trost*, borger i Odense, førte således 1437 i sit sigil et bomærke i skjold holdt af en vildmand. *Hans Mule*, borgmester i Odense, førte før sin adling 1444 et bomærkeskjold holdt af en knælende vildmand med en spydstage.

Også den danske *bondestand* har i middelalderen anvendt egentlige heraldiske våbenmærker, selv om dette formentlig har været undtagelsen, og anvendelse af bomærker hos denne stand har været langt det hyppigste. Bonden *Niels Nielsen* førte således i sit sigil 1392 en smukt stiliseret træ-

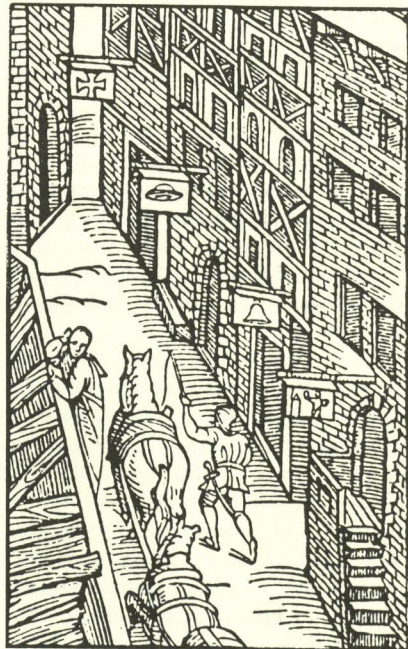
16–17–18. Tre eksempler på middelalderlige bondevåbener med ægte og smuk heraldik. Træskoene førtes 1392 af bonden Niels Nielsen. Markredskabet mellem tre blomster førtes i slutningen af 1400-tallet af bonden Per Jensen i Herfølge. Og liljen mellem stjernerne i 1363 af bonden Knud Nielsen i Slagelse Herred.

sko, figur 16. Enklere og bedre heraldisk symbol kan da næppe tænkes! Bonden *Per Jensen* i Herfølge anvendte i slutningen af 1400-tallet et signet, der endnu opbevares i Nationalmuseets 2. afdeling (rum 29, 13 A). Våbenet viser et markredskab (?) ledsaget af tre blomster, figur 17. Bonden *Knud Nielsen* i Slagelse Herred førte i 1363 en lilje i et felt strøet med stjerner, se figur 18 (Rigsarkivet, Slagelse Hrd. 68).

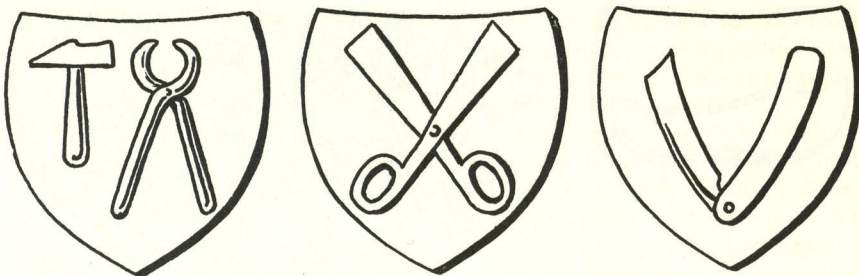
Der er i denne forbindelse grund til at henlede opmærksomheden på den store samling af middelaldersigneter, der findes på Nationalmuseet. Det heraldiske indhold i disse signeter er aldrig publiceret, selv om der i denne samling findes mindst 25 danske middelaldervåbener, der ikke kendes andetsteds fra. At der blandt disse signeter er adskillige borgerlige, synes efter figurindholdet utvivlsomt, men

en nærmere påvisning heraf er ikke forsøgt i nærværende arbejde.

Foruden de ovenfor påviste tre forskellige typer af borgerlige middelaldersegl: rene bomærker, kombinationer af bomærke og heraldik samt rent heraldiske våbenmærker skal endelig nævnes en fjerde og femte

19. Et træsnit fra midten af 1500-tallet, som viser en middelalderlig gade i den nordfranske by Plombières. Over husenes døre hænger skilte med et kors, en hat, en klokke og en mandsskikkelse. Sådanne husskilte har utvivlsomt i mangfoldige tilfælde udviklet sig til regulære våbener.

20—21—22. Tre eksempler på middelalderlige håndværkervåbener. Hammer og tang førtes i slutningen af 1200-tallet af Rung Smed på Bornholm. Saksen førtes 1478 af Aster Skreddere i Roskilde. Og ragekniven 1480 af Bartolomæus Læge i Odense.

gruppe, der formentlig på lang sigt har haft den største betydning for den borgerlige heraldiks udvikling. Det er de heraldiske *håndværkervåbener*, og våbener der er opstået på baggrund af de *husskilte*, der kendes fra den sene middelalder.

Man har ofte fremstillet den borgerlige heraldik som en efterabning af den adelige, et fattigfint forsøg på at »kigge ind i herremandens stue«, men sagen er vel snarere den, at baggrunden for de fleste senmiddelalderlige borgervåbener må søges i borger-skabets egne forhold. Som adelens heraldik oprindeligt opstod af mærkerne på standens krigsvåben, er mange af borgerslægternes kendetegn opstået af skiltene på deres huse, samt af de tegn, hvormed håndværksmesteren forsynede sit arbejde og købmanden sine varer.

Som vejvisere i de gamle byers virvar af gyder og kinkelkroge anvendte man — i stedet for nutidens tørre og pedantiske husnumre — *husskilte*, malet på et bræt ud for huset eller på stenvæg og bindingsværk over døren. Glitrende af farver og forgyldning talte disse skilte et sprog, som selv de fattigste i ånden kunne forstå. Hængtes et billede af en pelikan eller en sort hest ud på en stang foran

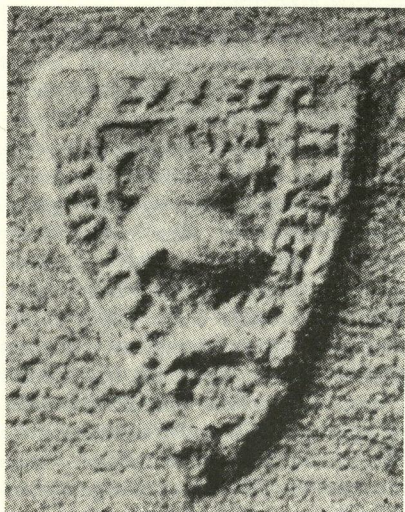
døren eller fastgjordes som relief på bygningens facade, kunne ingen være i tvivl om, at han her stod ansigt til ansigt med det hus, som gik under navnet »Pelikanen« eller »Sorte Hest«.

Ved hjælp af denne billedskrift fandt borgere og fremmede rundt mellem byens huse, spejdende efter roser og stjerner; sorte, røde og gyldne bjørne; løver og svaner; ørne og hjorte, som afmalede på et bræt stak frem foran bygningerne; se figur 19. Handlende og håndværkere henledte på samme måde opmærksomheden på deres boder. Nutidens skilte: bagerens gyldne kringler, skomagerens sko og barberens bækken er levende minder om de middelalderlige *husskilte*, der angav beboernes beskæftigelse.

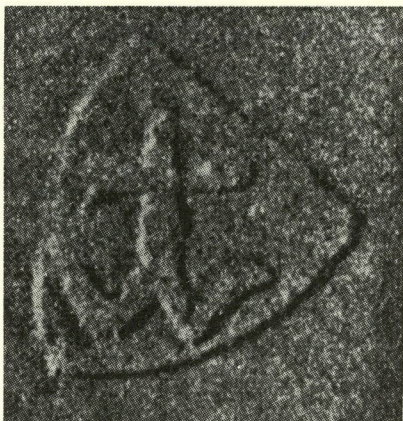
Også vinhandlere, værtshusholdere og gæstgivere anvendte egentlige *husskilte*, ja Kristiern II's byret af 6. januar 1522 påbyder i artikel 100, at hvert herberg skal »udhænge et tegn, malet på en fjæl, udenfor samme hus, vel højt på en lang stang; somme skulle have en løve malet, somme en hjort, somme en morian, en griff, en måne, en stjerne eller sligt andet«, efter hvilket mærke herberget skulle tage navn. Disse befalinger om at udhænge »tavle, våben eller bræt« blev atter og atter fornyet, og udstukne på

stænger fra dørene kiggede »Stjernen«, »Korset«, »Ravnen«, »Hanen«, »Hesteskoen«, »Lygten«, »Ankeret« og skilte af lignende art selskabeligt på hinanden. Kongevåbenets enkelte felter var hyppigt anvendt som skilte, og mange brave gamle værtshuse bærer f. eks. endnu det gode navn »Norske Løve«.

Også apotekerne havde allerede i middelalderen valgt billedvartegn på deres huse, og tro mod gammel tradition fastholder de i stor udstrækning endnu det nedarvede mærke og navn. Et opslag i den københavnske telefonbog for 1960 viser således følgende navne på apoteker: Bjørnen, Delfinapoteket, Elefantapoteket, Falken, Hjortepoteket, Kroneapoteket, Løveapoteket, Rosen, Sorte Hest, Stjerneapoteket, Svalen, Svaneapoteket og Trekronerapoteket.

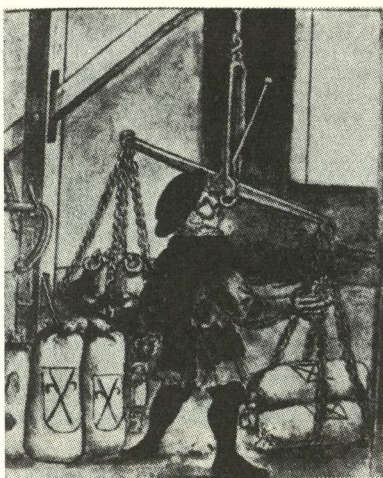
23. Støbemærke på klokke fra 1300-tallet i Sct. Mortens Kirke i Næstved, som viser støberens våben: en klokke mellem en halvmåne og en seksoddet stjerne. Efter Frits Uldall: Danmarks middelalderlige Kirkeklokker, 1906.

24. Støberen Johannes Nielsens bomærkeskjold fra midten af 1400-tallet på klokke i Rimsø Kirke, Randers Amt. Efter Uldall.

Denne fornøjelige og farvestrålende skiltning, der kom mere og mere i brug i 1500- og 1600-tallet og først fik sit dødsstød i København ved en rådstueplakat af 8. marts 1771, der påbød husenes nummerering, har haft stor betydning, når borgeren skulle vælge sig et mærke til sit signet. Hvad var nemlig da naturligere, end at han valgte det mærke, hans hus var kendt under, og som han ofte tillige bar som tilnavn: Hans fra Rosen, Peter fra Svanen etc. Disse skilte har formentlig også haft betydning for skabelsen af borgerlige slægtsnavne som f. eks. Svane, Rose, Hjort, Lind, Crone, Løve o. s. v.

Håndværkerens redskaber indgik som naturlige bestanddele i håndværksmesterens eget segl. Lavs- og gildeseglene har naturligvis i den sene middelalder haft afgørende betydning for denne udvikling, især ved at skabe en fast brug af bestemte redskaber som kendetegn for et håndværk. At håndværkeren dog i sit segl har anvendt disse kendetegn før lave-

25. En købmand vejer mel. Tysk håndtegnning fra 1544. På hver sæk ses et våben: to krydsede harpuner, bådshager eller hellebarder, som udmærket kan tænkes udviklet af et bomærke.

nes tid, viser f. eks. den bornholmske *Rung Smeds* signet fra slutningen af 1200-tallet. Signetet, der opbevares i Nationalmuseets middelalderafdeling, viser i skjold en hammer og en tang jævnsides, figur 20. *Aster Skreddere*, borger i Roskilde, hænger under et dokument fra 1478 (AM XXVI, 26) sit sigil med en opadvendt saks i skjold, figur 21.

Et morsomt og særpræget håndværkssigil anvendes 1480 af *Bartolomæus Læge*, borger i Odense: en ragekniv i skjold, (Rigsarkivet), figur 22. Bartolomæus var bartskeer i Odense og fik 1505 udbetalt 2½ mark for en smørelse, han gjorde til skænken, og 1507 4 mark for at have lægt Ulrik Smed. Middelalderens bartskeerere

(badskeer) nævnes første gang i et stiftelsesbrev fra Ribe 1363. Disse barberere udøvede foruden skæggragning og hårskeerling også sårlæggekunsten og kaldtes ofte læger. De behandlede sår, benbrud og læsioner af enhver art, de kopsatte, årelod og satte klyster samt skar for bylder, men gav sig ikke af med større operationer. Det første bartskeererlav oprettedes i København 1506, og i Odense dannedes et lav 1544. — Denne Bartolomæus anvendte samme segl under et dokument 1522, hvori han kaldes Bartolomæus Badskeer; på dette tidspunkt var han borger i København (Münchener-Saml. 1522, 3).

Et område, der endnu ikke er heraldisk bearbejdet, er endelig de gamle smedemærker, stenhuggermærker, klokkestøbermærker og købmandsmærker, figur 23, 24 og 25. Et rigt kulturhistorisk stof venter her på at blive fremdraget.

Vore arkiver gemmer på den borgerlige heraldiks område et meget stort materiale, der aldrig er blevet publiceret. Vi har prægtige udgaver af middelalderens kongelige, gejstlige og adelige sigiller, men de borgerlige sigiller synes ganske at være glemte. Museumsdirektør, dr. phil. Henry Petersen påtænkte at udgive et sådant værk, men hans alt for tidlige død i 1896 forhindrede dette. Siden Henry Petersens tid er mange af disse segl gået til grunde, og år for år smuldrer i vore arkiver flere væk eller ædes op af seglenes dødsfjende, strålesvampen. Meget kan vel endnu reddes — men det har hast, hvis denne rige kulturskat skal bevares for eftertiden.

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommersiell bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengeliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovsrätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommersiellt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.